

017 De 'Bruiters futuristes italiens' en 'het' nieuwe in de muziek

Vooraf

De Italiaan Luigi Russolo¹ geeft in 1921 drie concerten in Parijs met zevenentwintig 'Intonarumori' (lawaaimachines). De concerten vinden plaats op vrijdag 17 juni, maandag 20 juni en vrijdag 24 juni in het Théâtre des Champs-Élysées². De inleider is de schrijver Filippo Marinetti³, voorman van de Italiaanse Futuristen en schrijver van diverse Futuristische manifesten.

In 1916 publiceert de schilder, componist en muziekinstrumentenbouwer zijn futuristische manifest *L'arte dei rumori*⁴. In hetzelfde jaar begon Russolo met het bouwen van zijn 'Intonarumori'. Met deze instrumenten maakte hij muziek die in hoofdzaak gebaseerd was op industrieel geluid.

In Parijs wordt deze Italiaanse futuristische muziekstroming 'Bruiters' genoemd. De Bruiters componeren en maken muziek met 'lawaai' of 'ruis', waarbij tonaliteit geen enkele rol speelt. De concerten van de Bruiters zijn voor Mondriaan aanleiding om een artikel te schrijven over 'het' nieuwe in de muziek.

Bron

Twee bronnen zijn gevonden. De eerste bron bevindt zich in het Van Doesburg-archief⁵. Het is een manuscript met de titel *De 'Bruiters futuristes italiens' en 'het' nieuwe in de muziek*. Het manuscript is geschreven op 16 schrijfblokblaadjes⁶, rechtsboven genummerd van 1 tot en met 15; één ongenummerd blaadje is gevoegd tussen pagina 5 en 6. De tekst is met pen netjes geschreven; hier en daar zijn woorden doorgehaald en toegevoegd. Sommige pagina's (5 en 10) zijn verlengd door een gedeelte van een blaadje eraan of ertussen te plakken. Mondriaan heeft dit manuscript aan Theo van Doesburg⁷ gezonden voor plaatsing in *De Stijl*⁸. In het vervolg noemen we deze bron - naar de vindplaats - manuscript '1409' en geldt als authentiek en geautoriseerd.⁹ De tweede bron is de publicatie in twee afleveringen van *De 'Bruiters futuristes italiens' en 'het' nieuwe in de muziek* in het augustus- en septembernummer (1921) van *De Stijl*¹⁰. De teksten van het manuscript '1409' en publicatie zijn identiek en beschouwen we als voltooid.

De 'Bruiters futuristes italiens' en 'het' nieuwe in de muziek vormt een zogenoemde dubbele presentatie met [020] *La manifestation du néo-plasticisme dans la musique et les bruiteurs futuristes italiens*.

Basistekst en leestekst

De basis voor de leestekst is de publicatie van *De 'Bruiters futuristes italiens' en 'het' nieuwe in de muziek* in *De Stijl*. De twee afleveringen zijn in de leestekst samengevoegd.

Van Doesburg heeft in de publicatie van de *De 'Bruiters futuristes italiens' en 'het' nieuwe in de muziek* in *De Stijl* nog een voetnoot toegevoegd achter de zin 'Mechanische uitvoering zal noodzakelijk blijken.' De voetnoot luidt: 'Zie mede in dit verband 'Grondbegrippen der nieuwe Beeldende Kunst' door Theo van Doesburg blz. 177 onderaan. Tijdschrift voor Wijsbegeerte 1919 no.2. Red.'.

De voetnoot is in de leestekst achterwege gelaten, omdat het geen noot van Mondriaan is.

Titel

Voor de leestekst is de titel van de publicatie: *De 'Bruiters futuristes italiens' en 'het' nieuwe in de muziek*. Mondriaan schrijft in de titel het woordje 'het' tussen aanhalingstekens. Mogelijk wil hij daarmee aangeven, dat het woordje 'het' een klemtoon moet krijgen.

Datering en ondertekening

¹ Luigi Russolo (1885-1947), Italiaans schilder, musicus en componist.

² CRII: 120.

³ Filippo T. Marinetti (1876-1944), Italiaans-Frans schrijver en dichter.

⁴ L. Russolo. *L'arte dei rumori*. Milaan, 1916.

⁵ Nederlands Instituut voor Kunstgeschiedenis - RKD, Den Haag. Inv.nr.1409.

⁶ Ca. 27 x 21 cm.

⁷ Theo van Doesburg (1883-1931), Nederlands schrijver, kunstenaar en redacteur van *De Stijl*.

⁸ *De Stijl. Maandblad voor de Beeldende Vakken*. Redactie: Theo van Doesburg. Verschenen van oktober 1917 tot januari 1932.

⁹ Digital Appendix: Supplements 017 (manuscript 1409).

¹⁰ *De Stijl* 4, no. 8 (augustus 1921): 114-118; no. 9 (september 1921): 130-136.

Het manuscript '1409' en publicatie van *De 'Bruiters futuristes italiens' en 'het' nieuwe in de muziek* zijn gedateerd: 'Paris - juillet - 21.' De datering van de tekst is derhalve: juli 1921¹¹.

Het manuscript '1409' is niet ondertekend, maar Mondriaan heeft boven de titel geschreven: 'P. Mondrian.'

Ontstaan en publicatie

In een brief aan de Rotterdamse architect Bob Oud¹² (30 augustus 1921) laat Mondriaan weten dat hij door 'iemand' is meegenomen naar de concerten van de 'Bruiters'¹³. Hij zegt in de deze brief duidelijk dat dit concert de aanleiding was voor het schrijven van het artikel *De 'Bruiters futuristes italiens' en 'het' nieuwe in de muziek*: 'Je zet me weer eens aan 't werk! Ik zeg weer eens, dit slaat niet op jouw want jij doet 't nu voor 't eerst maar op iemand hier die me m e nam naar de Bruiters en naar aanleiding waarvoor ik mijn laatste muziek artikel maakte.'

Ook aan Theo van Doesburg vertelt Mondriaan dat hij de 'Bruiters' heeft gezien. Op een briefkaart (eind juni 1921¹⁴) schrijft hij: 'Ik hoorde laatst de Bruiters futuri italiens. Ik heb een artikel gemaakt over hun en 'het' nieuwe in de muziek. Ik stuur 't je dezer dagen. Voor de komende No. zal 't te laat zijn. Als je opmerkingen hebt zendt 't me dan op dezelfde manier open met band er om terug.'¹⁵

Half juli 1921 meldt de schilder aan 'Does' (18 juli 1921): 'B.D. en N.¹⁶ ik zend je morgen de copie. Het was meer werk dan ik dacht. Nu is 't een stuk dat voor hen die niets van de N.B. afweten begrijpelijk moet zijn. Zou jij 't in 't Italiaansch kunnen vertalen? Ik zal in 't Fransch er aan beginnen'¹⁷. Bij de bewerking van dit artikel zag ik weer opnieuw hoe mooi alles in elkaar zit, ik bedoel hoe mooi de N.B. in elkaar zit. Hopende jelui 't met plezier lezen en gauw wat te hooren, je vr. Piet.'

Theo is tevreden over Mondriaans artikel, zo blijkt uit het antwoord van Mondriaan (17 augustus 1921): 't Doet me plezier jelui geen bezwaren tegen mijn artikel vond. Ik geloof dat de toepassing van de N.B. op de muziek zuiver is. Voor ieder blijft er natuurlijk ruimte om onderdeelen naar persoonlijk inzicht of voelen uit te voeren. De kwestie over de 'rust' in de muziek lijkt mij echter nogal principieel. Ik beschouw die 'rust' zoowat als wat de achtergrond, de fond, in de oude schilderkunst is. [...] Does weet dat van der Leck de fout maakte die 'fond' te behouden-op-een-andere-mani er. Die fond is door ons opgeheven: en wordt altoos gebeeld. Ik zal niet zeggen dat de oude fond door ons door wit, zwart en grijs gebeeld wordt, dat is geloof ik niet heelemaal zuiver. Maar in elk geval de fond is opgeheven: altoos is er iets. Dat moet in muziek ook zoo zijn: dat kan de duvel me niet uit mijn hoofd praten. Om zekerheid te hebben zou ik mijn electrisch instrument moeten hebben: dat zal lang duren. Binnen eenige tijd zend ik jelui een beschrijving daarvan met een verdere uitwerking van de nieuwe muziek en compositie enz. 't Is alleen vooreerst onmogelijk om 't anders als op papier te doen omdat 't instrument te maken te kostbaar is en te veel tijd van zoeken kost.'

In dezelfde brief (17 augustus 1921) heeft de schilder het ook nog over het woord 'Neo-Plasticisme': 'Verder tenslotte over de naam Neo-Plasticisme. Als 't stuk nog niet gedrukt is kan je in 't Hollandsch even goed Nieuwe Beelding voor Neo-Plasticisme laten zetten, dat is 't zelfde. Dat 'isme' lijkt in 't Hollandsch alleen zoo maar hier is 't gewoon. Indertijd vond Does de naam Neo-Cubisme die ik uitvond heel goed en dus lijkt me Neo-Plasticisme veel beter omdat 't anders een stuk van 't Cubisme schijnt, zooals onze vrind Oud 't heel beleefd voorstelt in zijn lezing! Jelui wilt zeker ook wel weer zooals altoos voor de correctie taalfouten zorgen, heh? Nu 't laatste van de tijdskwestie. Ik heb zoover ik weet alleen geschreven over het opheffen van het domineeren van de tijd. Want muziek moet altoos in tijd. Misschien was ik niet duidelijk maar ik bedoel dat voor ons beeldend, abstract zien de Tijd opgeheven is. Wat de steun der dans in de jazzband betreft (wat ook niet zoo heel duidelijk door me gezegd is) bedoel ik dat door de dans de dansmuziek verplicht is tot strakkere beelding, anders niets. Ik vind niet dat de dansmuziek nog niet meetelt met de muziek. 't Is moeielijk in een artikel alles goed duidelijk te zeggen. Maar ik geloof wel dat ik alles kan verdedigen. Dag Nelly en Does, veel beste groeten van Piet.'

¹¹ Juli 1921 woonde Mondriaan in Paris: 5 Rue de Coulmiers, Paris.

¹² J.J.P. (Bob) Oud (1890-1963), Nederlands architect.

¹³ RKD-MCP – 63.

¹⁴ Ongedateerd, vermoedelijk 'eind juni 1921', gelet op de data van de Bruiters-concerten.

¹⁵ RKD-MCP – 25-28.

¹⁶ 'Beste Does en Nelly'; Theo van Doesburg is inmiddels gaan samenwonen met de pianiste Nelly van Moorsel (1899-1975), Nederlands avant-gardistisch pianiste, op wiens muzikexpertise Mondriaan nogal eens een beroep deed.

¹⁷ Zie tekst 020 *La manifestation du n eo-plasticisme dans la musique et les bruiteurs futuristes italiens*.

Overigens staat boven de titel van het manuscript '1409' en van de publicatie: 'P. Mondrian'; Mondriaan met één 'a'. Het is de eerste keer dat Mondriaan de Franse schrijfwijze van zijn naam gebruikt bij een artikel in het Nederlands.

In een brief aan Bob Oud (17 augustus 1921) schrijft Mondriaan over *De 'Bruiters futuristes italiens' en 'het' nieuwe in de muziek*: 'Zou 't niet beter geweest zijn het Neo Plasticisme ronduit te stellen als het beginsel voor alle kunstuiting (van dezen tijd) Uitgaande van 't eene vaste principe dat de N.B. in de schilderkunst vond kunnen we alleen het nieuwe bespoedigen. Als de Stijlmenschen niet gezamenlijk optreden voor 't eenen zal alles langzamer gaan. Ik heb 't mijne nu weer gedaan met een stuk over de nieuwe muziek. Geheel gebaseerd op de N.B. principes. [...] Intusschen is 't reeds bijna vertaald in 't fransch en nog (wat duidelijkheid betreft) wat verbeterd voor 't een of ander blad hier.'

Na de publicatie (3 oktober 1921) laat Mondriaan 'Does' nog weten: ' 't Deed me plezier dat je in twee opvolgende keeren 't stuk muziek plaatst.'

Afbeeldingen

De 'Bruiters futuristes italiens' en 'het' nieuwe in de muziek verschijnt in twee afleveringen in *De Stijl*¹⁸ Het augustus-nummer opent met een reproductie van een schilderij van Mondriaan¹⁹, met daaronder de tekst: 'P. Mondrian - Composition (1921)'.

Reacties van tijdgenoten

Er zijn drie reacties te melden.

De eerste is in feite geen reactie op Mondriaans artikel *De 'Bruiters Futuristes Italiens' en 'het' nieuwe in de muziek*, maar op de Duitse vertaling van dit artikel: *Die neue Gestaltung in der Musik und die Futuristischen Italienischen Brütisten*. Deze vertaling verschijnt in 1923 - ruim anderhalf jaar later - in twee afleveringen van *De Stijl*²⁰.

Bauhaus-docent László Moholy-Nagy²¹ reageert op de Duitse vertaling in het tijdschrift *Der Sturm*²². Hij verwijst als volgt naar Mondriaans artikel: 'Ich weise auf den ausgezeichneten Artikel von P. Mondrian: *Die neue Gestaltung in der Musik und die italienischen Brütisten* (De Stijl) hin, worin er die Grundlagen zur Erneuerung der Tongestaltung analysiert.' Mondriaan heeft de reactie van Moholy-Nagy ook gelezen, want hij schrijft aan Oud (12 november 1923): 'In 't Juli-nummer van der Sturm schreef Maholy Nagy ook over mijn ideeën omtrent de nieuwe muziek waarmêe hij 't eens was.'

Moholy-Nagy stuurt Mondriaan een brief (eind 1923 - begin 1924) waarin hij vermoedelijk het idee lanceert om Mondriaans teksten in het Duits uit te geven. Mondriaan antwoordt Moholy-Nagy op 24 februari 1924 en komt nog even terug op zijn artikel in *De Stijl* en Moholy's artikel in *Der Sturm*. 'Cher Monsieur, Votre lettre m'a fait beaucoup de plaisir. Je serai très content de voir mes idées plus connues par votre édition. La traduction de mon article dans 'De Stijl' des « Bruiteurs futuristes » me semblait très bien et j'espère que celle du "Neo-Plasticisme" sera de même. Mais vous m'obligeriez de m'en faire parvenir l'épreuve. Je sais comprendre l'Allemand mais je ne sais pas l'écrire. [...] Avec beaucoup d'intéresse j'ai lu votre article sur la music dans 'Der Sturm' de juillet et je suis très content que vous êtes d'accord avec mes idées principales. Il me semble que dans cette direction la seule résolution est à trouver, pour un art vraiment nouveau. Je voudrais en même temps vous faire savoir que j'ai écrit un suite de mon article sur la music et le théâtre, publié en français dans 'La Vie des Lettres et des Arts' No.XI [...]. En hollandais c'est parus dans 'De Stijl'. Comme également un article suivant sur l'architecture future Neo-Plasticienne. Si un volume les pourrait contenir, je serais heureux de voir paraître tous ces articles ensemble, avec la brochure le Neo-Plasticisme.'²³

De Duitse uitgave van Mondriaans artikelen wordt uiteindelijk (1925) gerealiseerd in het Bauhausbuch No.5: *Die Neue Gestaltung*²⁴.

De tweede reactie op *De 'Bruiters futuristes italiens' en 'het' nieuwe in de muziek* is van Jacob van Domselaer²⁵ en die reactie lezen we in een brief van Mondriaan aan Van Doesburg (10 december 1921):

¹⁸ *De Stijl* 4, no. 8 (augustus 1921): 113-118; no .9 (september 1921): 129-136.

¹⁹ CRII: 297, B 130.

²⁰ Piet Mondrian. 'Die Neue Gestaltung in der Musik und die Futuristischen Italienischen Brütisten', in: *De Stijl* 6, no. 1 (maart 1923): 1-9; no. 2 (april 1923): 19-26.

²¹ László Moholy-Nagy (1895-1946), Hongaars- Amerikaans beeldhouwer, schilder, fotograaf, docent aan het Bauhaus (1923-1928).

²² L. Moholy-Nagy. 'Neue Gestaltung in der Musik. Möglichkeiten des Grammophons.', in: *Der Sturm* 14, (7 juli 1923): 102, 104, 106.

²³ Vindplaats brieven aan Moholy-Nagy: Bauhaus-Archiv, Berlin.

²⁴ Zie Digital Appendix: Publication History.

²⁵ Jacob van Domselaer (1890-1960), Nederlands componist, vriend van Mondriaan.

'[...] v. Domselaar schreef me: ik vind 't geen je zegt (in art. Stijl) alleen de aller-oppervlakkigste zijde van den modernen mensch. Wat zeg je daarvan?'

De derde reactie is geen directe reactie. Jacob Bendien²⁶ citeert ruim tien jaar later een gedeelte uit 'Die neue Gestaltung in der Musik und die futuristischen italienischen Brütisten'²⁷. Bendien schrijft: 'Wanneer de mensch tot dezen staat is uitgegroeid, dan zal hij zich namelijk "in der Gestaltung auf 'eine durchaus andere Art' ausdrücken, woraus unbedingt eine andere Auffassung der Natur folgt. Nach dieser Auffassung drückt sich die Natur vom Mineral bis zum Tier immer weniger abstrakt, immer weniger rein aus. In der äußeren Erscheinung, sowohl wie in der Materie selbst, kann man eine wachsende Veräußerlichung feststellen. Sie entfernt sich immer mehr vom Absoluten und wird immer kapriziöser, immer animalischer. Im Gegensatz dazu wird das Individuum im Prozeß der Evolution vom Kapriziösen und Tierischen frei. Seine Art sich gestaltend auszudrücken, muß es beweisen, denn überall gestaltet der Mensch nur das Bild seiner selbst. In dem Maß wie das Natürliche, die Materie, das Tier in ihm herrschen, ist auch der Drang in ihm, dessen Ausdruck in der Gestaltung zu geben. Im Grunde aber, obwohl aus der Materie geboren, bekämpft die Kunst die Materie. Diese Feindseligkeit wächst in dem Maße wie die Materie sich nach außen in die Erscheinung drängt. Die tiefste Kunst kleidet sich in die wenigst kapriziöse Erscheinungsform'. (Aldus Mondriaan in *Neue Gestaltung*, een der Bauhausbücher, blz. 36). Een evenwichtige verhouding tusschen het individueele dat naar hun inzicht steeds overheerschender werd, en het universeele, een zich oriënteeren van het individueele in het universeele, dit is, hetgeen de Neo-plastici tot uitdrukking trachten te brengen.'²⁸

Vermelde personen

Mondriaan noemt zeven personen in *De 'Bruiters futuristes italiens' en 'het' nieuwe in de muziek*.

De eerste is Louis Russolo²⁹, zijn naam noemt Mondriaan vijf keer. Geen wonder, want hij bedacht en maakte niet alleen de instrumenten voor de 'Bruiters', hij bracht ook zijn eigen composities ten gehore. Mondriaan ziet Russolo als degene die de 'Bruiters' heeft 'uitgevonden'.

In het manuscript schrijft Mondriaan 'Louis', in de publicatie wordt dat 'Luigi'. Vermoedelijk heeft Van Doesburg deze verandering aangebracht: Russolo was ten slotte Italiaan. Overigens is de voornaam 'Louis' in de Duitse vertaling weer gehandhaafd.

De volgende die Mondriaan noemt, is de Nederlandse componist Van Domselaer. In 1915 nam Mondriaan zijn intrek bij de Van Domselaers in Laren; hij zou tot december 1915 bij hen wonen³⁰. Mondriaan vindt dat Bach en Van Domselaer door verstrakt ritme tot een universele uitdrukking komen: 't reedt de compositie meer naar voren en is het rythme meer verstrakt (zooals, in den ouden tijd bijvoorbeeld in fuga's van Bach, in dezen tijd in 'Stijlproeven' van Van Domselaer) dan is de uitdrukking aanstonds veel universeeler.' Van Domselaer wilde met zijn 'Proeven van Stijlkunst' (I-IX)³¹ de ideeën die Mondriaan had verwezenlijkt in de schilderkunst, ook realiseren in de muziek.

De derde persoon is Claude Debussy³². Mondriaan zegt over Debussy: 'Zoo werd een andere kleur in de muziek gebracht (Debussy onder anderen). Een kleur (evenals die der Neo-Impressionisten en Luministen) vrijer en lichter.' Debussy merkte eens op: 'Muziek is gemaakt van kleuren en afgestemde ritmes'³³. Mondriaan zou hetzelfde gezegd kunnen hebben.

De vierde is Ugo Piatti. In het manuscript en in de publicatie is de naam 'Piatti' ('Patti') verkeerd gespeld. Piatti was Futuristisch schilder en assistent van Russolo bij het maken en ten gehore brengen van de 'Intonarumori'.

De vijfde die genoemd wordt is Arnold Schönberg³⁴. Mondriaan zegt over Schönberg: 'Ook door 't gebruik van deze rust o.a. komt een Schönberg, ondanks het vele nieuwe dat hij in de muziek bracht, niet aan 'het' nieuwe toe (zie klavierstukken)'. Tussen 1920-1924 schreef Schönberg zijn eerste seriële³⁵ werken: de 'Fünf Klavierstücke'.

²⁶ Jacob Bendien (1890-1933), Nederlands kunstenaar, vriend van Mondriaan en schrijver over kunst.

²⁷ P. Mondrian. *Neue Gestaltung*, Bauhausbücher No. 5. München, 1925: 29-41.

²⁸ J. Bendien en A. Harrenstein-Schröder. *Richtingen in de hedendaagsche schilderkunst*. Rotterdam, 1935: 33.

²⁹ Luigi Russolo (1885-1947), Italiaanse futuristische schilder, componist.

³⁰ M. van Domselaer-Middelkoop, 'Herinneringen aan Piet Mondriaan', in: *Maatstaf*, no. 5 (augustus 1959): 269-293.

³¹ 1913-1917.

³² Claude Debussy (1862-1918), Frans componist.

³³ Niet achterhaald waar en wanneer dit gezegd is door Debussy.

³⁴ Arnold Schönberg (1874-1951), Oostenrijks-Amerikaans componist, schilder en auteur.

³⁵ De seriële techniek is een compositorisch constructieprincipe, waarbij een gecodeerde rij (serie) van waarden voor toonhoogte, dynamiek, toonduur en toonkleur wordt gebruikt.

De zesde is Filippo Marinetti³⁶. Mondriaan zegt over de Italiaan: 'Het rechte toch is de beeldende uitdrukking van het snelheidsbegrip dat juist Marinetti in der tijd zoo terecht proclameerde.' Marinetti publiceerde het eerste manifest van het Futurisme in februari 1909 in de Franse krant *Le Figaro*. Tot 1924 zou hij met enige regelmaat nieuwe manifesten publiceren.

De laatste persoon is de Franse schrijver André Breton³⁷. Mondriaan noemt hem wegens de consequenties van de uitvinding van de fotografie (1839): 'Zooals de uitvinding der fotografie 'un coup mortel' (naar André Breton zegt) aan de oude uitdrukkingwijzen in kunst toegebracht heeft, zoo geeft die der 'bruiteurs' die aan de oude muziek.' Breton was de theoreticus van het surrealisme; via de publicaties van de Weense psychiater Sigmund Freud³⁸ leerde Breton het belang kennen van het onderbewuste. Deze theorieën speelden een grote rol in zijn 'Manifeste du surréalisme'(1924).

Slutelwoorden

Met een aantal kenschetsende woorden (in alfabetische volgorde) geven we aan wat er in *De 'Bruiters futuristes italiens' en 'het' nieuwe in de muziek* besproken wordt. Van de zogenoemde specifieke en soms minder specifieke Mondriaan-woorden wordt een verklarende omschrijving gegeven in het 'Slutelwoordenregister'³⁹. De in dit register verduidelijkte slutelwoorden zijn hieronder cursief weergegeven.

Slutelwoorden: *abstract, abstract-reëel, elkander opheffende tegenstelling, evenwichtige verhouding, gelijkwaardige beelding, gelijkwaardige tweehed, gelijkwaardigheid van het individueele en universeele, gelijkwaardigheid van natuur en geest, 'het' nieuwe, intuïtie, muziek, Neo-Plasticisme, (de) nieuwe tijdgeest, (het) onveranderlijke, tot bepaaldheid brengen (stellen), tot bepaaldheid gestelde kleur, verinnerlijken, verhouding van afmeting (maat), verhouding van kleur, verhouding van stand, verinnerlijkte uiterlijkheid, veruiterlijkte innerlijkheid, zuiver abstracte beelding, zuiver beeldingsmiddel.*

Bijzondere woorden

Mondriaans maakt in zijn artikel *De 'Bruiters futuristes italiens' en 'het' nieuwe in de muziek* onderscheid tussen 'Bruiters' (met hoofdletter) en 'bruiteurs' (zonder hoofdletter). Met 'Bruiters' bedoelt Mondriaan de uitvoerende musici (kunstenaars), bijvoorbeeld in de zin: 'de uitvoeringen der 'Bruiters futuristes italiens'.' Met 'bruiteurs' bedoelt Mondriaan de instrumenten, die de 'Bruiters' ontwikkeld hebben en concerten mee uitvoeren; bijvoorbeeld in de zin: 'Men behoeft maar benamingen te kennen als gierders, brommers, knetteraars, piepers, klokkers, ontploffers, loeiers, kwakers om overtuigd te zijn dat de bruiteurs opvallend de natuurlijke realiteit in de muziek naar voren brengen.'

Mondriaan noemt de dans 'shimmy' in de zin: 'In veel modern dansrythme (in de 'shimmy' bijvoorbeeld) domineert het rechte.' De 'shimmy' was een 'jazz dance', ontstaan uit de foxtrot en populair in de jaren twintig. Bij de 'shimmy wordt het lichaam stilgehouden, alleen de schouders bewegen van voor naar achter. Als de rechter schouder naar achter gaat, komt de linker naar voren'⁴⁰.

In het begin van de *De 'Bruiters futuristes italiens' en 'het' nieuwe in de muziek* legt Mondriaan uit wat hij onder 'het' nieuwe' verstaat. In feite zegt hij in deze zinnen wat 'De Nieuwe Beelding' ('Neo-Plasticisme') inhoudt: '[...][het' nieuwe] houdt in gelijkwaardigheid van het individueele en universeele, d.i. gelijkwaardigheid van natuur en geest. [...]. In kunst houdt 'het' nieuwe dus in: gelijkwaardige beelding van het individueele en universeele, d.i. zuivere beelding van het universeele. En deze beelding is alleen mogelijk door het natuurlijke zooveel mogelijk te verinnerlijken en het-van-den-geest zooveel mogelijk tot bepaaldheid te brengen. Zoo alleen kan er een eenheid door een onderscheiden, maar gelijkwaardige tweehed ontstaan, waardoor evenwichtige verhouding kan gebeeld worden.'

Overige opmerkingen

Mondriaan vertaalt *De 'Bruiters futuristes italiens' en 'het' nieuwe in de muziek* met behulp van zijn vriend Rinus van Eck in het Frans: *La manifestation du néo-plasticisme dans la musique et les bruiteurs futuristes italiens*⁴¹. De vertaling volgt niet overal precies de oorspronkelijke Nederlandse tekst. Ook de titel is niet letterlijk vertaald. In een brief aan Van Doesburg (7 februari 1922) schrijft Mondriaan: '[...]' ook heb ik er

³⁶ Filippo Marinetti (1876-1944), de oprichter en voorman van het Italiaanse Futurisme.

³⁷ André Breton (1896-1966), Frans dichter en essayist.

³⁸ Sigmund Freud (1856-1939), Oostenrijks zenuwarts en psychiater.

³⁹ Digital Appendix: Documentation - Mondrian Vocabulary Explained.

⁴⁰ Bron: (vrij vertaald) Wikipedia.

⁴¹ Tekst 020.

onder het vertalen nog heel veel aan kunnen verbeteren [...]. Dit is ook de reden dat beide teksten in dit corpus afzonderlijk worden gepresenteerd.

Van *De 'Bruiteurs futuristes italiens' en 'het' nieuwe in de muziek* verschijnt in *De Stijl* ook een Duitse vertaling⁴². Onder de titel staat vermeld: 'Aus dem Französischen übertragen von M. Burchartz'. De Duitse tekst is afkomstig van de Franse tekst van Mondriaan.

Schilderijen ontstaan tijdens schrijfperiode

Mondriaan begint naar aanleiding van zijn bezoek aan een concert van de 'Bruiteurs' met het schrijven van *De 'Bruiteurs futuristes italiens' en 'het' nieuwe in de muziek* in de tweede helft van juni 1921. Half juli stuurt hij de tekst naar Van Doesburg. De schrijfperiode liep dus ongeveer van de tweede helft van juni tot medio juli 1921. Volgens de Catalogue Raisonné vervaardigde Mondriaan in 1921 achttien schilderijen: B115-B132⁴³. Hij zal tijdens de periode van het schrijven aan *De 'Bruiteurs futuristes italiens' en 'het' nieuwe in de muziek* met één of meer van deze schilderijen bezig zijn geweest.

⁴² 'Die Neue Gestaltung in der Musik und die futuristischen italienischen Brutisten'. In: *De Stijl* 6, no. 1 (maart 1923): 1-9; no. 2 (april 1923): 19-26; [herdruk] Amsterdam, 1968: [deel 1] 329-33, 342-345.

⁴³ CRII: 286-299.